

КУЛЬТУРА ФАХОВОЇ МОВИ

Валентина Шляхова

ЛІТЕРАТУРНЕ РЕДАГУВАННЯ У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГІВ

Питання мовної грамотності серед студентів завжди було актуальним, особливо в середовищі студентів-філологів. Навчальні дисципліни, які мають забезпечити належний рівень наукових знань і практичних навичок щодо досконалого оволодіння чинними нормами української мови, не завжди досягають цієї мети. Відповідно постає потреба вироблення такого методичного підходу, який сприяв би підвищенню рівня мовної грамотності серед студентів. Таким підходом стала можливість використання на заняттях практики літературного редагування.

На підставі рекомендацій науковців та власного досвіду щодо формування мовної компетентності майбутніх учителів української мови в Черкаському національному університеті запроваджено навчання студентів техніки і норм літературного редагування. Оскільки мова сучасної періодичної преси, наукових, навчальних посібників не завжди відповідає зразковій літературній мові, майбутні філологи мають виробляти критичне ставлення до прочитаного. Крім того, вони аналізують помилки, що трапляються на екрані телебачення, у рухомих рядках та рекламі, у мові дикторів та учасників передач розмовного жанру тощо.

Практика редагування виконує важливу методичну функцію, як засіб поєднання контролю та самоконтролю. Виправ-

ляючи чужі помилки, студент активізує внутрішню програму, складену із системи мовних та мовленнєвих знань і умінь, проектує її на аналізований матеріал, бере на себе відповідальність, а отже набуває досвіду редакторської діяльності, набуває фахової компетентності.

Вивчаючи дисципліну «Орфографічний практикум», першокурсники виробляють уміння знаходити та редагувати в матеріалах місцевої преси орфографічні помилки. Опрацьовуючи з третьоккурсниками «Практичну стилістику», аналізуємо весь спектр помилок у газетних текстах та навчальних посібниках; під час опрацювання на п'ятому курсі «Теорії та практики російсько-українського перекладу» розкриваємо зміст поняття про недопереклад як узагальнене поняття про помилки, серед яких розрізняємо необґрунтоване транскрибування росіянізмів чи їхніх компонентів (найчастіше суфіксальних морфем) та калькування лексем і висловлень. Результатами такої послідовної роботи є сформовані уміння зіставляти написане з власною програмою написання, якщо ж написане викликає сумніви — вдаватися до відповідних лексикографічних джерел та навчальних посібників із культури мови, брати на себе відповідальність за відредагований матеріал.

Аналіз студентських робіт першокурсників, які здебільшого отримують високі бали на зовнішньому незалежному оцінюванні з української мови та літератури, у першому, діагностичному, диктанті «Крайнебо» з навчального посібника М. І. Фурдуй «Українська мова. Практикум з правопису» показує, що студенти припускаються в середньому 4 орфографічних помилки — від 0 до 8. Серед типових помилок — уживання м'якого знака, апострофа, написання *e* та *и* в ненаголошеній позиції, написання разом, окремо та через дефіс у словах на зразок: *тьмяне, стежечка, на п'єдесталі, востанне, мовбито, спершу, піцаний* та ін. Студенти не завжди вміють виконувати орфографічний розбір слів, у яких допущено помилки, вони не навчені чітко формулювати назву орфограми, а відтак відшукати потрібну інформацію про написання в «Українському правописі» чи навчальному посібнику, не знають більшості орфографічних правил. Тому формування грамотності першокурсників полягає в усвідомленому підході до написання, співвіднесення

написаного з правилами українського правопису. Опрацювання основних орфограм передбачає: 1) повторення та систематизацію знань про чинні в сучасній мові підходи до написання; 2) зіставлення правильного написання з певним орфографічним правилом, виявлення лінгвістичних умов, які зумовлюють саме таке написання; 3) ускладнене списування, тобто вставлення на місці пропусків потрібних літер чи знаків, та обґрунтування вибору; 4) добір із орфографічних словників мовних одиниць на певне орфографічне правило для перехресного взаємоопитування на практичному занятті; 5) добір із газетних текстів мовних одиниць, у яких порушено чинну норму; 6) укладання каталогів орфографічних помилок за тематичним принципом; 7) редагування орфографічних помилок в усній чи письмовій формі; 8) обов'язкове виконання повного орфографічного розбору слів, у яких були допущені помилки при написанні диктантів.

На кожному з занять після опрацювання певної орфограми викладач передбачає роботу над добіркою матеріалів із місцевої преси, які потребують редагування. Редагування складається з ряду послідовних операцій: 1) зіставити написане із усвідомленими правилами та образом правильного написання; 2) виявити помилку та виправити її; 3) обґрунтувати правильність свого вибору та можливу причину ненормативного написання.

Як показує огляд сучасних черкаських газет, найчастіше порушуються правила вживання великої літери у складених власних назвах, наприклад, написання з великої літери кожного слова складеної власної назви (*Пенсійний Фонд*, *Національний Палац «Україна»*, *Уманський Європейський університет* замість *Пенсійний фонд*, *Національний палац «Україна»*, *Уманський європейський університет*), посад, які не належать до найвищих (*прес-служба Прем'єр-міністра Великобританії*, *Голова партії «Красива Україна»*, *Президент клубу* замість *прес-служба прем'єр-міністра Великобританії*, *голова партії «Красива Україна»*, *президент клубу*), написання з малої літери повних офіційних назв країн (*радник посольства республіки Польща* замість *радник посольства Республіки Польща*) тощо. Причиною таких помилок можуть бути так звані «мовно-кор-

поративні стандарти», зумовлені мінливістю політичної ситуації, уподобаннями автора та ін. Наприклад, у газеті «Українське слово» всупереч чинним нормам із малої літери пишуть назви найвищих державних посад, проте назви, наприклад, посад, звань діячів ООН — з великої. Відтак завдання формування грамотності студентів ускладнюється тим, що преса з різних причин нехтує кодифікованими нормами, на власний розсуд обирає варіанти написання.

У процесі вивчення основ стилістики третьокурсники поглиблюють свої знання про стилістичний потенціал одиниць різних мовних рівнів. Ознайомлюючись зі стилістичними ресурсами сучасної української мови, здебільшого на матеріалах художнього стилю (а для студента це важливо, адже він готується викладати й українську літературу), викладачі не мають можливості добирати матеріал для редагування з художніх текстів, оскільки ці тексти створені справжніми майстрами слова. Інша річ — матеріали преси. Скажімо, опрацьовуючи стилістичні можливості словотворчих засобів у молодіжній пресі — газетах «Молодь України», «Україна молода», «Молодь Черкащини», «Нова «Молодь Черкащини», — викладачі звертають увагу на продуктивність словотворчого суфікса *-ник-* на позначення осіб за родом діяльності: *протестувальник, мітингувальник, радійник, молільник*; на те, що сьогодні відчинено двері на шпальти газет перед розмовною лексикою, жаргонізмами: *вісім років «колючки», депутатка міськради, президент нахімічив, мармиза все одно крива*; на те, що преса активно висвітлює церковне життя сучасного українського суспільства, а тому словник читача збагачується лексикою сакрального стилю: *патріарше облачення, чернеча скуфія, введення Богородиці до Єрусалимського храму* тощо.

Тексти газет містять удосталь матеріалів для стилістичного аналізу та редагування, пор.: *Господарі на знак подяки нагороджують* (замість *пригощають*) *хлопців ласощами*; *Після шостої години вечора колядувати йде третя група, але це вже не діти, а неодружені хлопці й дівчата* (зміст слів *хлопець* та *дівчина* уже передає їхній сімейний статус). Проте, якщо у газетному тексті такі помилки сприймаються як одноденки, то у тексті навчального посібника для студентів гуманітарних вузів

вони викликають несприйняття, оскільки шкодять осмисленню інформації, спонукають до літературного редагування відразу в процесі ознайомлення: *Перекладознавство має справу з вивченням* (замість *вивчає*) *процесів передачі цінностей духовної культури однієї мовної спільноти до іншої*; *У практиці перекладу вже намацана* (замість *знайдено*) *золота середина*.

Отже, формування у студентів уміння літературно редагувати тексти публіцистичного та наукового стилів передбачає поглиблення знань про призначення текстів цих стилів — впливати на емоції читачів, переконувати їх у слушності висловленого, формувати громадську думку чи інформувати про наукові положення, конкретизувати систему наукових понять. Студенти довідуються про жанрове розмаїття та стилістичні ресурси кожного зі стилів. Якщо у публіцистичному стилі допустимі авторські новотвори, конотативно маркована лексика, окремі вкраплення розмовної чи просторічної лексики, то в науковому тексті такі одиниці відволікають увагу від змісту, викликають недовіру до автора як особи, що не достатньо володіє ресурсами літературної мови.

Загально визнано, що вихованню мовного чуття особистості, культуромовної компетентності, удосконаленню стилістичної вправності сприяють заняття перекладом, особливо з близькоспорідненої мови. Спецкурс із теорії та практики перекладу формує у студентів наукове бачення проблем перекладу різних мовних одиниць, передовсім реалонімів, фразеологізмів, міжмовних омонімів. Адже перекладати дослівно — неправильно, потрібно адекватно засобами іншої мови відтворити думки автора та викликати очікувані ним емоції. Критеріями якості такого перекладу є його мовна довершеність, тобто щоб використані мовні засоби не нагадували мовної структури тексту оригіналу, щоб вони відповідали ситуації спілкування, забезпечували адекватність сприймання перекладеного оригіналу, його емоційну та естетичну відповідність. Матеріалу, який формував би критичне перекладацьке мислення та потребу редагувати, вдалась — це, зокрема, матеріали двомовних газет «Дзеркало тижня», «День» та ін.

Уміння працювати з деформованими мовними одиницями — словом, словосполученням, реченням, текстом, — редагуючи

їх відповідно до чинних норм, правильності та доцільності, забезпечують розвиток у студентів критичного лінгвістичного мислення, відповідальності за слово мовлене і писане, вміння зіставляти чужу мовну продукцію зі сформованою засобами мовної освіти програмою власної мовної діяльності. Усе це допомагає майбутньому філологу набувати фахової компетентності, формувати в собі відповідальність не лише за власну мовну практику, але й за стан функціонування української мови в сучасному суспільстві.